

Становище

**от проф. дпн Румен Иванов Стаматов –
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”**

**на дисертационен труд за присъждане на образователната и научната степен
„доктор”**

**в област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки;
професионално направление 3.2. Психология**

автор: Василики Леонидас Пападима

**тема: „СОЦИАЛНИ УМЕНИЯ, ИЗРАЗЯВАНЕ НА ЕМОЦИИ И
УПРАВЛЕНИЕ НА ГНЕВА ПРИ УЧЕНИЦИ СЪС СПЕЦИАЛНИ
ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПОТРЕБНОСТИ В КЛАС“**

1.Общо описание на представените материали

По избор от научното жури съм определен за негов член по процедурата за защитана дисертационен труд на тема „ СОЦИАЛНИ УМЕНИЯ, ИЗРАЗЯВАНЕ НА ЕМОЦИИ И УПРАВЛЕНИЕ НА ГНЕВА ПРИ УЧЕНИЦИ СЪС СПЕЦИАЛНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПОТРЕБНОСТИ В КЛАС „ за придобиване на образователната и научна степен„доктор” в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2. Психология, докторска програма: Възрастова и педагогическа психология. Автор на дисертационния труд е Василики Леонидас Пападима – докторант към катедра „Психология ”, отчислен с право на защита. Представеният от Василики Леонидас Пападима комплект материали е на хартиен носител и е в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ, Правилника за приложението му и Правилника за развитие на академичния състав на ЮЗУ „Неофит Рилски”. Той включва всички необходими документи. Докторантката е приложила и съответните публикации.

2. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи.

Социалната компетентност е едно от измеренията на социалното развитие и пълноценното функциониране на детето. Влиянията на социалната компетентност върху позитивното развитие са отбелязвани в множество изследвания. Социалната компетентност е предиктор за развитие на социалните отношения със значимите други /възрастни и връстници/, за

академичните успехи, за ориентирането в преживяванията на другите, ефективното разрешаване на конфликтите, за изграждането на позитивна самооценка и увереност в собствените способности.

Въпреки множеството от изследвания в областта на социалната компетентност не е трудно да се открие и една ограниченост в изследването на тази тема по отношение на децата със СОП. В този контекст представеното изследване е с особена актуалност понеже обогатява разбирането за развитието на социалната компетентност при децата със СОП и заедно с това показва и възможни пътища за нейното развитие. Така изследването предлага аргументи, при обсъждане на образователните политики и евристичността на отделните интервенции насочени към развитие на социалната компетентност в границите на училището.

3. Познаване на проблема

Докторантката се опитва обосновано да постигне целта на дисертационното изследване, както и преследваните задачи със съответните методи на теоретичното и емпиричното изследване. Теоретичният анализ е насочен към осмислянето на социалните умения, като се отчитат специфичните възрастови особености и различията в самите увреждания. Анализирани са основните конструкти, като са използвани съществуващите теории.

Теоретичният анализ е съсредоточен върху изясняването на три конструкта – социални умения, емоционално изразяване и регулиране на гнева. Теоретичният анализ е изключително задълбочен и разглежда самите конструкти на съдържателно и функционално равнище. Очертано е значението на отделните конструкти върху разгръщането на социалните отношения и възможностите за едно по-цялостно позитивно функциониране. Теоретичният анализ обхваща също и подробно описания на различните случаи на деца със СОП, както и на съществуващите модели на изследване на социалните умения, емоционално изразяване и регулация на гнева. Това открива възможност за конструиране на инструменти, обхващащи оценяването на отделните конструкти от различни перспективи, което би преодоляло когнитивните изкривявания.

4. Методика на изследването

Методиката отразява основния замисъл на изследването и на концептуалното му осмисляне. Изследването е осъществено чрез следните въпросници:

- въпросник за изучаване на социалните умения на учениците със специални образователни потребности в клас, възприети от техните преподаватели, експертите, работещи с ученици със СОП, родителите им и учениците със СОП; въпросникът включва айтеми свързани с адекватното отговаряне на предизвикателствата отправени от връстниците, реагиране и справяне с конфрликти, следване на правила и указания, инициране на приятелски отношения, инициране на разговори, умения за слушане, поддържане на разговори, самооценка просоциална ангажираност, преодоляване на импулсивността;

- въпросник за изучаване на изразяването на емоции при ученици със специални образователни потребности в клас, възприемани от техните учители, експертите, които работят с ученици със СОП, родителите им и учениците със СОП; въпросника обхваща айтеми свързани с изразяването на собствените емоции, разпознаване на собствените емоции, скриване на собствените емоции, подтискане на негативните емоции, свободно изразяване на изпитваните емоции изразяване на емпатия, разбиране на чуждите емоции, съобразяване с изпитваните от другите емоции;

- въпросник за изучаване на управлението на гнева при ученици със специални образователни потребности в клас, възприемани от техните учители, експертите, които работят с ученици със СОП, родителите им и учениците със СОП.

Психометричните свойства на инструментите, използвани в изследването, са с добри психометрични характеристики при конкретната извадка от генералната съвкупност.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд е с обем 169 страници в основния текст на английски език, който включва 105 таблици и 10 фигури. Структурата включва увод като въведение в изследователската тема, седем глави, изводи и обобщения, заключение, използвана литература и приложения. Библиографията е със 167 заглавия - всичките са на латиница. Самото изследване е структурирано в две части – теоретична, която представя

основните концепти, около които се изгражда изследването и емпирична, която е представена от цели, задачи, хипотези, инструменти на изследването с подробно описание на психометричните характеристики и различните анализи, в контекста на формулираните хипотези. Представените анализи и изводи са представителни за усилията на докторанта и подкрепят верификацията на получените резултати.

6. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Приносите на Василики Леонидас Пападима са съдържателно обобщени и отговарят на проведеното изследване. Като цяло бих искал да отбележа следните положителни моменти:

Разработени са въпросници за измерване на социални умения, изразяване на емоции и управление на гнева при ученици със специални образователни потребности, специфични за всяка от четирите групи, участници в проучването (учители, експерти, родители и ученици със специални образователни потребности), оценени са техните психометрични характеристики. Така се откриват възможности за преодоляване на изкривяванията при оценката на равнищата на социалните умения, изразяването на емоциите и регулацията на гнева и за очертаване на една по-обективна картина при анализа на социалните умения.

Представено е разбиране за равнищата на развитие на социалните умения, изразяването на емоциите и регулацията на гнева и тяхното отражение върху социалните взаимоотношения и изграждащата се аз-концепция. В самото разбиране са отбелязани и причините за по-ниските равнища на развитие на самите социални способности.

Установените социално-демографски различия в разбиранията за социалните умения, изразяването на емоции и управлението на гнева при ученици със специални образователни потребности очертават възможности за тяхното развитие. Убедително е представено значението и възможностите на училищната среда извън границите на специалните училища както и на доверието на учителите в собствените способности за формирането на специалните умения, регулацията на гнева и емоционалното изразяване.

Установените взаимовръзки между социалните умения, емоционалното изразяване и управлението на гнева от ученици със специални образователни

потребности откриват също възможности за тяхното по-нататъшно развитие. Така се очертава и евристичността на различните интервенции.

Получените резултати, от проведеното изследване, имат не само констатиращ характер, могат да се използват и за целите на образователните практики, понеже стимулирането на едно от тези умения е свързано и с развитието на другите. Интервенциите, насочени към развитието на отделните умения са с комплексни резултати, поради установените връзки между социалните умения, емоционалното изразяване и управлението на гнева при учениците със специални образователни потребности.

Бих искал да отбележа още два интересни момента в изследването: интегрирането на усилията между родители и учители като условие за ефективното развитие на социалните умения и ограничените възможности на специалните училища в сравнение с общообразователните училищата по отношение на изграждането на социалните умения. Този извод, който е емпирично подкрепен е интересен като аргумент при дебатите около политиките свързани със специалните училища и преосмислянето на техните значения.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Публикациите на темата на дисертационния труд са под формата на статии и отговарят на изискванията.

9. Лично участие на докторанта

Василики Леонидас Пападима е била докторант към катедра „Психология”. Тя е реализирала самостоятелно цялото дисертационно изследване. Текстът, получените резултати и приноси са нейно лично дело.

10. Автореферат

Авторефератът съдържа основните постановки в дисертационния труд, резултатите и техния анализ. Считаю, че е адекватен на дисертационния труд и обективно отразява теоретичните анализи и основните резултати, представени в съдържанието на изследването.

11. Лични впечатления

Бих искал да отбележа, че Василики Леонидас Пападима притежава задълбочени познания в изследвана област, съчетани с отговорност и с оригинален подход към емпиричното разглеждане на темата, което обогатява разбиранията за социалната компетентност и пътищата за нейното изграждане при деца със СОП.

12. Препоръки за бъдещо използване

Предлагам основния текст на дисертацията да бъде разширен като се очертаят интервенциите за развитието на социалните способности при децата със СОП.

Заключение

Дисертационният труд показва, че докторантката Василики Леонидас Пападима притежава задълбочени познания по темата на дисертацията. Смятам, че кандидатката отговаря на условията и реда за присъждане на образователната и научната степен „доктор” по Закона за развитие на академичния състав в Република България, ППЗРАС, Правилника за развитие на академичния състав на ЮЗУ „Неофит Рилски” . След изтъкнатите аргументи, както и на цялостната положителна оценка за извършеното дисертационно изследване, предлагам на научното жури да гласува положително и да присъди образователната и научна степен „доктор” на Василики Леонидас Пападима, за което давам и своя утвърдителен вот.

19 04 2017 г.

Изготвил становището:
/проф. Румен Стаматов/